ARAŞTIRMA MAKALESİ / *Research Article*

Atıf / *Citation*
ASLAN, M. (2025). "İmâdüddîn Nesîmî'ye Atfedilen 'Gelür' Redifli Gazel". *Gazi Türkiyat*, 37: 161-187.

Geliş / *Submitted* 22.01.2025
Kabul / *Accepted* 20.08.2025
DOI 10.65007/gaziturkiyat.1624833

GAZİ TÜRKİYAT
GÜZ /37
2025
ISSN: 1307-914X
e-ISSN: 2979-9368

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ'YE ATFEDİLEN "GELÜR" REDİFLİ GAZEL

Ghazel with the Repeated Voice "Gelur" Attributed to Imaduddin Nesimi

Murat ASLAN *

Öz

İmâdüddîn Nesîmî klasik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden birisi olup mürettep divan sahibidir. Bu divan Hüseyin Ayan tarafından yayımlanmıştır ancak söz konusu neşirde pek çok eksiklikler mevcuttur. Bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla son zamanlarda bazı çalışmalar yayımlanmıştır. Ayan neşrinde yer almayan şiirlerden biri Nesîmî'ye ait olan 74 beyitlik "gelür" redifli gazeldir. Bu gazel Hüseyin Mehemmedzâde Sadık ile Xelil Yusifli'nin neşirlerinde eksik bir hâlde yer almaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de bulunan 35 yazma divan nüshası ve iki yazma mecmua üzerinde araştırma yapılmış, bunların beşinde "gelür" redifli gazel bulunmuştur. İlgili metinlerden hareketle gazelin tenkitli metni hazırlanmıştır. Tenkitli metin Hüseyin Mehemmedzâde Sadık ile Xelil Yusifli'nin neşirleriyle mukayese edilmiş ve aradaki farklara dikkat çekilmiştir. Gazelin pek az yazma divan nüshasıyla mecmuada bulunması, bu yazmalar arasında ise büyük farkların mevcut bulunması üzerine gazelin Nesîmî'ye aidiyeti tartışılmıştır. Ayrıca gazel tahlil edilmiştir. Böylece klasik Türk edebiyatının önde gelen şairlerden birine atfedilen 74 beyitlik gazel-i mutavvel transkripsiyon alfabesiyle tenkitli metin şeklinde ortaya konarak konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Son olarak, yazmalardan bir mecmuanın çalışmaya konu olan gazeli barındıran sayfaları makalenin sonuna eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, İmâdüddîn Nesîmî, gazel, Hurufilik, tenkitli metin.

Abstract

Imaduddin Nesimi is one of the leading poets of classical Turkish literature and has a compiled divan. This divan was published by Huseyin Ayan, but there are many deficiencies in the publication in question. Some studies have been published recently to eliminate these deficiencies. One of the poems not included in Ayan's publication is the 74-couplet ghazal with the "gelur" repeated word after the rhyme belonging to Nesimi. This ghazal is included incompletely in the publications of Hüseyin Mehemmedzâde Sadık and Xelil Yusifli. In this study, research was conducted on 35 manuscript copies of the divan and two manuscript magazines in Turkey, and ghazal with the "gelur" repeated word were found in five of them. A critical text of the ghazal was prepared based on the relevant texts. The crucial text was compared with the

* *Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van/TÜRKİYE. murataslan@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8376-3780*

publications of Huseyin Mehemmedzâde Sadık and Xelil Yusifli, and the differences between them were highlighted. Since the ghazal was found in only a few manuscript copies of the divan and in the journal, and there were significant differences between these manuscripts, the question of whether the ghazal belonged to Nesimi arose. In addition, the ghazal was analyzed. Thus, the 74-couplet ghazal-i mutavvel, attributed to one of the leading poets of classical Turkish literature, was presented as a critical text with the transcription alphabet and presented to the attention of researchers working on the subject. Finally, the manuscript journal pages containing the ghazal in question were added to the end of the article.

Keywords: Classical Turkish literature, Imaduddin Nesimi, ghazel, Hurufism, critical text.

GİRİŞ

14-15. yüzyıl şairi İmâdüddîn Nesîmî klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olup eserleriyle Hurufilik düşüncesini Türkçede ilk defa dile getiren kimse olarak bilinir. Müellifin *Türkçe Divan*, *Farsça Divan* ve *Mukaddimetü'l-Hakâyık* adlı eserleri bulunmaktadır (Gölpınarlı 1997: 206-207; Bilgin 2007: 3-5; Usluer 2009: 66-67). Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ı Hüseyin Ayan tarafından 1970'te doktora tezi olarak sunulmuş, bu çalışma 1990 yılında Akçağ Yayınları arasında neşredilmiştir ancak bu neşrin bazı eksiklikleri bulunmaktadır (1990). Mesela Ayan, Nesîmî'ye ait olduğunu düşünerek Penâhî'nin *Şehriyârnâme* adlı mesnevisine ait bir kısmı divan metnine dâhil etmiştir (Penâhî 2019: 195-210). Ayan neşrinde yer almayan pek çok şiir ise Fatih Köksal (2000; 2009), Filiz Kalyon (2015), Alim Yıldız (2019), Ömer Zülfe (2005), Mesut Karakaş (2019), İbrahim Halil Tuğluk (2019), Gülşah Gaye Fidan (2020), Mehmet Özdemir (2020) ve Karden Karakoç (2020) gibi çeşitli araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Ayan neşrinin eksiklikleri dolayısıyla Fatih Usluer, *Nesîmî Divanı*'nın yeniden yayımlanması gerektiğini dile getirir (2013). İmâdüddîn Nesîmî'ye atfedilen "gelür" redifli 74 beyitlik gazel de Hüseyin Ayan neşrinde bulunmamaktadır. Bu gazelin, Nesîmî'nin neşredilmemiş şiirlerini yayımlamayı hedefleyen bahsi geçen akademik çalışmalarda da yer almadığı görülmektedir. İran ve Azerbaycan'da yayımlanan Nesîmî divanları incelendiğinde Selman Mümtaz (1926) ve Gazanfer Paşayev'in (2019) neşirlerinde "gelür" redifli gazelin bulunmadığı ancak Hüseyin Mehemmedzâde Sadık'ın neşrinde şiirin kasideler başlığı altında yer aldığı görülür (1387: 184-186). Bu gazel 60 beyitten ibarettir. Xelil Yusifli, şiiri 58 beyit olarak kendi neşrine dâhil etmiştir (2005: 272-278).

Türkiye kütüphanelerinde bulunan yazma Nesîmî divanları ve mecmualar üzerine yapılan incelemede "gelür" redifli gazelin izleri takip edilmiştir. Yazma eserlerden 35 divan metni ile 2 mecmua incelenmiş, bunların beşinde ilgili gazel tespit edilmiştir.[1] Hüseyin Mehemmedzâde Sadık ve Xelil Yusifli'nin neşirlerinden farklı olarak Türkiye'deki yazma eserlerde gazelin 74 beyite dek çıktığı anlaşılmış, ayrıca Sadık ve Yusifli neşirleriyle yazma nüshalardaki ortak beyitler arasında da ciddi farkların olduğu görülmüştür. Bundan dolayı Türkiye'deki yazma nüshalardan hareketle gazelin tenkitli metni hazırlanmış, bu metin Hüseyin Mehemmedzâde Sadık ile Xelil

Yusifli'nin neşirleriyle mukayese edilmiştir. Ayrıca eserin Nesîmî'ye ait olup olmadığı tartışılmış ve şiirin tahlili yapılmıştır.

"GELÜR" REDİFLİ ŞİİRİN BULUNDUĞU YAZMA NÜSHALAR

Yapılan incelemeler neticesinde Nesîmî'nin "gelür" redifli gazeli üç yazma divan nüshası ile iki yazma mecmuada bulunmuştur:

A Mecmuası: Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda O.E.880 numarayla kayıtlı 59 varaklık el yazması bir mecmuanın içerisindedir. "Nazmü'ş-Şârih Kuddise Sirruhu'l-Azîz" adlı şiirden sonra gelen eser "Kasîde-i Devriyye li-Seyyid Nesîmî" başlığını taşımakta ve yazma mecmuanın 38b-40a sayfaları arasında yer almaktadır. Nesih hattıyla kaleme alınan mecmuanın 38b sayfasında 18, 39a sayfasında 19, 39b sayfasında 19 ve 40a sayfasında 14 beyit bulunmaktadır. Devriyenin devamında "Gazel-i Gaybî" adlı bir şiir vardır. Yazmanın istinsah tarihi belli değildir.

B Nüshası: *Dîvân-ı Nesîmî* adını taşıyan yazma nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Kemal Edip Kürkçüoğlu koleksiyonunda 00017-001 numarayla kayıtlıdır. Gazel, yazma nüshasının 56a-58a sayfaları arasında yer almaktadır. 56a'da 6, 56b'de 18, 58a'da 14, diğer sayfalarda ise 18'er beyit bulunmaktadır. Yani yazma nüshada yer alan gazelin beyit sayısı 74'tür. Nüshanın istinsah tarihi belli değildir.

C Nüshası: *Dîvân-ı Nesîmî* adlı yazma metin Millet Kütüphanesi'nde Ali Emiri Manzum koleksiyonunda AEmnz443 numarayla kayıtlıdır. Gazel, yazma nüshanın 27a-29a sayfaları arasında olup 74 beyittir. 27a'da 11, 29a'da 12, diğer sayfalarda 17'şer beyit bulunmaktadır. Yazmanın istinsah tarihi belirtilmemiştir.

D Nüshası: *Dîvân* adlı yazma nüsha Millî Kütüphane'nin Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu içerisinde 06 Mil Yz A 3486 numarayla kayıtlıdır. Yazmada yer alan gazel 71 beyit olup yazmanın 37b-38b sayfaları arasındadır. 37b'de 16, 38a'da 31, 38b'de 25 beyit bulunmaktadır. Dolayısıyla yazma eserde yer alan gazel 72 beyitten müteşekkildir. Yazmanın istinsah tarihi belirtilmemiştir.

E Mecmuası: Metin *Gelür Redifli Bir Kaside* adını taşımakta olup bir mecmua içerisindedir. Mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonunda 03910-008 numarayla kayıtlıdır. Şiir 67 beyitten müteşekkil olup besmeleyle başlamaktadır ve mecmuanın 29a-30b sayfaları arasında yer almaktadır. 29a sayfasında 21, 29b'de 22, 30a'da 23 ve 30b'de 4 beyit bulunmaktadır. Yazma metnin istinsah tarihi belli değildir.

TENKİTLİ METNİN YAYIMLANMIŞ ÇALIŞMALARLA KARŞILAŞTIRILMASI

"Gelür" redifli gazel daha önce Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda neşredilmemiş olsa da Hüseyin Mehemmedzâde Sadık (1387: 184-186) ile Xelil Yusifli'nin (2005: 272-278) neşirlerinde yer almaktadır ancak bu iki neşir de bu çalışmada oluşturulan tenkitli metne göre eksiktir. Türkiye'de bulunan üç yazma divan metniyle iki yazma mecmuadan hareketle oluşturulan tenkitli metin 74 beyit uzunluğundayken Hüseyin Mehemmedzâde'nin Fars harfleriyle İran'da neşrettiği *Nesîmî Divanı*'nda yer alan gazel 60 beyitten ibarettir. Xelil Yusifli'nin metninde yer alan gazel ise yalnızca 58 beyittir. Bu durumda makaleye konu olan tenkitli metin Hüseyin Mehemmedzâde Sadık'ın neşrinde yer alan gazelden 14, Xelil Yusifli'nin neşrinde yer alan gazelden ise 16 beyit daha fazladır. Tenkitli metinde yer alan 3, 23, 24, 25, 26, 32, 38, 39, 44, 51, 56, 59, 65 ve 66 numaralı beyitler Hüseyin Mehemmedzâde Sadık'ın neşrinde bulunmamaktadır. Xelil Yusifli'nin metninde ise bahsi geçen beyitlerin haricinde 27 ve 60 numaralı beyitler de yoktur. Bunun yanında, Hüseyin Mehemmedzâde Sadık ile Xelil Yusifli'nin neşirleri, bu çalışmada incelenen yazma metinlerden bazı farklılıklar barındırmaktadır. Dolayısıyla Nesîmî'ye atfedilen "gelür" redifli gazelin yeniden çalışılması ve eldeki yazma nüshalar ve mecmualardan hareketle tenkitli metninin hazırlanması bir zorunluluktur. Yazma divanlarla mecmualardaki gazel ile daha önce Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından neşredilen gazel arasındaki farklılıkları göstermek amacıyla Xelil Yusifli'nin metninde yer alan gazel aşağıya alınmıştır.[2] Bu mukayese için daha fazla beyit içeren Hüseyin Mehemmedzâde'nin değil de Xelil Yusifli'nin metninin tercih edilmesindeki asıl neden, Mehemmedzâde'nin *Nesîmî Divanı*'nı Fars harfleriyle yayımlaması ancak Xelil Yusifli'nin yayınının Latin harfleriyle gerçekleştirilmesidir. Xelil Yusifli'nin, Türkiye'de yer alan üç yazma divan ile iki yazma mecmuadaki gazelden ayrıldığı yerler koyu harflerle gösterilmiştir. Bu metnin tenkitli metin ile karşılaştırılması hâlinde aradaki farklılıklar somutluk kazanacaktır:

Vardır sualım çün sana, vergil cavab, qalma dona:
*Bu ruhi-**qədimi** mana, degil ki, sən qandan gəlir?* (2. Beyit)

Çün xakdən edər səfər, mədən, nəbat olur şəcər,
*Rövşən **görər** əhl-**nəzər k'**ol tömeyi-heyvan gəlir.* (3. Beyit)

*Çün tömeyi-**heyvan** olur, **o da ki, insü can olur,***
İnsana vasil olmağa bidəstü pa pərran gəlir. (4. Beyit)

*Çün tömeyi-**insan** olur, **o da ki, insü** can olur,*
Ətü dəri, iligü qan pəs tömeyi-insan gəlir. (5. Beyit)

*Çün **tömeyi-**insan olur, insan**ü** cismü can olur,*
Pəs ruhi-insanı olub, çün surəti-rəhman gəlir. (8. Beyit)

***Hər kim** kitabi-nəfsinə olmadı alim, ey həkim,*
Anın vücudinə ədəm dersəm, sana yalan gəlir. (14. Beyit)

*Ol müshəf-i **ba bəsmələ** insani-kamildir kim ol,*
Hər yerdə bilgil kim, yəqin ol əbbi-insü can gəlir. (17. Beyit)

*Çün Müştəri, Mərrüxü Şəms növbətlərin **edə** tamam,*
*Zöhrə, Utaridlə **Qəmər,** pəs devr ilə Keyvan gəlir.* (18. Beyit)

*Qalu bəladə "la" deyən **canlar** ki, adı cindürür,*
Ol bibəsər bu dünyadan bican gedər, bican gəlir. (19. Beyit)
Ol can ki, safi-dil olub keçdi cahandan, ey sənəm,
***Billahi,** ol hər dəmbədəm həmçün güli-xəndan gəlir.* (27. Beyit)

*Əhli-fəna **olsa** fəna, iqlimi-həftin varinə,*
*Bil kim, həqiqət söz **durur** kim, Meyhdiyi-dövran gəlir.* (28. Beyit)

Şol kim fənadan filfəna buldu olub sahibqiran,
*Ana bu xəlqin əksəri ənsarü **həm əvan gəlir**.* (29. Beyit)

*Bu kəsrətin ayatını ol vəhdətə **ir, görü gör,***
*Müşrikdir ol kim, ta əbəd **bihəddü** bipeyman gəlir.* (31. Beyit)

***Bir** zərreyi **ayrı** görən, ol şəmsi-dindən, ey qəmər,*
Bil, vəhdətin iqliminə bidinü biiman gəlir. (32. Beyit)

Bil bu ülumi-nəşətin payani yoxdur, taliba,
***Çünki** bu bəhrin gətrəsi dəryayi-bipayan gəlir.* (34. Beyit)

*Hər salikin kim, ayağı mərdanə **batmaz** bu yola,*
***İmanidən** ayrı düşər, ol kafirü şeytan gəlir.* (35. Beyit)

Əhli-fəsadə çox təəb edərsə nola fəzli-rəb,
Əhli-yəmünüz, beytimiz ağ oldu, coşən xan gəlir. (39. Beyit)

***Sən bu siyərdən keç** dəxi, gəl, ey təfərrüc əhli kim,*
*Çünkim, bu **rigin** siyhəsin gördün ki, biimkan gəlir.* (41. Beyit)

Hər nə imarət eyləsən bil, ey mühəndis kim, yəqin,
*Edər xərab **ol dəm** anı bu dünyaya viran gəlir.* (42. Beyit)

*Bu **lövhü** rəngü buyi qo fani olub gör kim, **anın,***
Şəmsi-rəvan hər zərrədən birəngü biəlvan gəlir. (43. Beyit)

*Rəng ile bu əlvan odur, **hər** cism içində can odur,*
Rövşən bu kim, ol şəmsi-can her zərrədə pünhan gəlir. (44. Beyit)

*Qıldı gədayi müğtənim fəzli-xudanın **əhvələ,***
*Ey divü hənnasü həsud gör kim, **nə eyşü xan gəlir.*** (49. Beyit)

*Tovhidi iki **görənə**, gözsüz-qulaqsız **əhvələ**,*
Bilsin ki, cümlə kainat bir məzhəri-yəzdan gəlir. (50. Beyit)

*Bundan **da ayrı** bir **kəlam** olur mu kim, ol zülcəlal,*
Aydır ki, mən sənsən, həmin şeytanə ol üsyan gəlir. (51. Beyit)

*Sən ey müvəhhid fariğ ol cəngü cidalın kəs **anın,***
Cəngü cidalı gedirər, çün höccətü bürhan gəlir. (56. Beyit)

*Gəl, ey **Hüseyni**, same ol, sən ruhi-qüdsidən yana,*
Gördün yəqin çün hər nəfəs avazeyi-Qu'ran gəlir (58. Beyit) (Yusifli 2005: 272-278).

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ'YE ATFEDİLEN ŞİİRİN ÖZELLİKLERİ

74 beyitten müteşekkil olan devriye türündeki "gelür" redifli gazel müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezniyle yazılmıştır. A ve E'de yani yazma mecmualarda şiirin kaside olduğu belirtilmektedir. Hüseyin Mehemmedzâde Sadık (1387: 184-186) ve Xelil Yusifli (2005: 272-278) de şiiri kasideler başlığı altında yayımlamışlardır. Bunun yanında B, C ve D yazma divan nüshalarında şiirin gazeller bölümüne dâhil edildiği görülmektedir. Bu karışıklık dolayısıyla öncelikle şiirin nazım şeklini belirlemek gerekmektedir. Görüldüğü üzere eser aa, xa, xa… kafiye düzeniyle yazılmıştır. Şairin mahlası son beyitte yer almaktadır. 74 beyit uzunluğundaki şiirin kasideye özgü olan nesîb, maksûd, tegazzül, fahriye ve dua (Aydemir 2002: 133) gibi bölümleri ihtiva etmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca şair, şiirde devir fikrini anlatmakta, Hurufilik öğretilerine değinmekte ve okuyucuya çeşitli öğütler vermektedir. Bazı beyitlerde Hurufiliğin kurucusu olan Fazlullah Esterabadi'nin övülmesi, bu şiiri bir kaside yapmamaktadır. Nitekim Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ında yer alan pek çok gazelde Fazlullah Esterabadi'nin, Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin ve On İki İmam'ın övüldüğü bilinmektedir. Bu durumda şiiri kaside olarak kabul etmek mümkün değildir. Müstensihlerin söz konusu şiirden kaside olarak bahsetmeleri bu şiirin uzunluğu nedeniyle olmalıdır. Klasik Türk edebiyatında gazellerin genellikle 5-15 beyit arasında olduğu, özellikle 13-14. asırlarda ise 15 beyitten fazla olan gazel-i mutavvellerin yazıldıkları bilinmektedir (Turan 2007: 164). 14-15. asır şairi Nesîmî'nin gazellerinden bazıları da gazel-i mutavvel türündedir. Hüseyin Ayan neşrinde yer alan 102 numaralı gazel 17, 105 numaralı gazel 28, 401 numaralı gazel ise 16 beyitten oluşmaktadır ancak şairin hiçbir gazel-i mutavveli 74 beyit kadar uzun değildir. Bu makaleye konu olan şiirin gazel olduğu açıktır. İlgili gazel -eğer kendisine ait ise- İmâdüddîn Nesîmî'nin en uzun gazel-i mutavvelidir.

Devriye, tasavvufta ve özellikle Alevi-Bektaşi kültüründe yer alan, devir anlayışını ifade eden şiirlere verilen addır. Devir anlayışına göre ilahi nur/ruh önce cansız varlıklara düşer. Toprak, bu cansız varlıklardan biridir. Sonra hiyerarşik bir sırayla ilahi nur/ruh daha üst mertebelere taşınır. Bitkilere ve hayvanlara geçtikten sonra insanlarda ortaya çıkar. İnsan-ı kâmil mertebesinden sonra Hakk'a geri döner. Böylece Hak'tan inen nur/ruh yine Hakk'a dönerek devri tamamlar (Uzun 1994: 151-252). İmâdüddîn Nesîmî devriye yazan şairlerden birisidir. Mesela Ayan neşrinde 1

numaralı mesnevi olarak yer alan şiir bir devriyedir (Gedik 2016: 305). Bu makaleye konu olan gazel de devir nazariyesinden bahsetmesi dolayısıyla devriye türündedir.

Hüseyin Mehemmedzâde Sadık (1387: 186) ve Xelil Yusifli (2005: 278) neşirlerinde şairin Hüseynî mahlasını kullandığı görülmektedir. Nesîmî'nin, bazı şiirlerinde Hüseynî mahlasını kullandığı bilinmektedir (Ayan 2020: 17). Türkiye'de bulunan yazma divan nüshaları ile mecmualarda yer alan şiirde ise şairin mahlası Nesîmî olarak yazılmıştır. Aradaki farklılığın, müstensihlerin tercihleri sonucunda ortaya çıktığını düşünmek mümkündür.

ESERİN İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ'YE AİDİYETİ MESELESİ

Nesîmî/Hüseynî mahlasını taşıyan "gelür" redifli şiirin tenkitli metnini hazırlamak üzere bu çalışmada 35 yazma divan nüshası ile 2 yazma mecmua incelenmiş ancak bunların beşinde söz konusu şiire rastlanmıştır. Şiir, Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından neşredilen Nesîmî divanlarının ise yalnızca ikisinde bulunmuştur. Yazma nüshalar arasındaki farklar oldukça fazladır. Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından neşredilen şiirlerle yazma metinlerde bulunan şiirler karşılaştırıldığında yine bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Yazma divan nüshaları ve mecmualardaki gazelin mahlası ile Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından yayımlanan gazelin mahlası dahi birbirinden farklıdır. Bu durum, "gelür" redifli gazelin Nesîmî'ye aidiyetini sorgulamayı gerektirmektedir.

Nesîmî'nin istinsah tarihi en eski divanlarında söz konusu gazele rastlanmamaktadır. Mesela istinsah tarihleri 817/1414-1415 (İmâdüddîn Nesîmî, Kemal Edip Kürkçüpoğlu, 00060), 895/1489-1490 (İmâdüddîn Nesîmî, Muğlalı Hoca Mustafa Efendi, 00135-002), 909/1503-1504 (İmâdüddîn Nesîmî, Ayasofya, 03977-002), 943/1536-1537 (İmâdüddîn Nesîmî, Millî Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz FB 186), 945/1538-1539 (İmâdüddîn Nesîmî, Millî Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz FB 242) ve 971/1563-1564 (İmâdüddîn Nesîmî, Bölge Yazma Eserler, BY0000003720) olan yazma divan nüshalarında "gelür" redifli gazel bulunmaz. İstinsah tarihi belli olup 17. asırdan 19. asra dek uzanan yazma divan nüshalarında da söz konusu gazeli bulmak mümkün olmamıştır. Bu çalışmada gazelin tenkitli metnini oluşturmak için kullanılan yazmaların ise istinsah tarihleri belirsizdir. Bu hususlar göz önünde bulundurulunca "gelür" redifli gazelin *Nesîmî Divanı*'nın en eski nüshalarında yer almadığı ancak 16. asrın ikinci yarısından sonraki herhangi bir zamanda divan nüshalarına girdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla gazel, Nesîmî'nin idam edilmesinden en az 150 yıl sonra yazma divan nüshalarında yerini almıştır. Bu durum ise gazelin İmâdüddîn Nesîmî'ye aidiyetini şüpheli hâle getirmektedir.

Şekil açısından incelendiğinde "gelür" redifli gazelin gazel-i mutavvel türünde olduğu, İmâdüddîn Nesîmî'nin de pek çok gazel-i mutavveli bulunduğu

görülmektedir. Ayrıca Hüseyin Ayan neşrinde "gelür" redifli iki adet gazel yer almaktadır. Bu makaleye konu olan gazel müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezniyle yazılmıştır. Hüseyin Ayan neşrindeki 25 gazel de bu vezinle kaleme alınmıştır (2020: 82). Bu durumda şekil özellikleri bakımından "gelür" redifli gazelin İmâdüddîn Nesîmî'nin tercihlerine uygun olduğu söylenebilir. Tabii ki şekil özellikleri tek başına bir şiirin asıl şairini belirlemek hususunda oldukça yetersiz bir dayanaktır çünkü bu nitelikler taklit edilmeye müsaittir. Bunun yanında ilgili benzerlik, gazelin Nesîmî'ye ait olabileceği ihtimalini dikkate almayı gerektiren bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Böylece gazelin kesin bir şekilde Nesîmî'ye ait olmadığını söylemek imkânsız hâle gelmektedir.

Nesîmî'ye aidiyeti bağlamında şekilsel özelliklerin kanıt niteliği gazelin üslubu ve konusu için de geçerlidir. İmâdüddîn Nesîmî, Ayan neşrinde yer alan 1 numaralı mesnevi örneğinde olduğu gibi, devriye türünde bazı şiirler yazmıştır. "Gelür" redifli gazel de bir devriyyedir. "Gelür" redifli gazelde Hurufiliğe dair bazı ifadelerin yer alması, bu şiirin, Fazlullah Esterabadi'nin halifelerinden biri olup Hurufiliğiyle tanınan İmâdüddîn Nesîmî'ye ait olabileceğini düşündürmektedir ancak herhangi bir şairin İmâdüddîn Nesîmî'yi hem üslup hem de konu bakımından taklit etmesi de mümkündür. Aşağıdaki beyitler doğrudan Hurufilikle ilgilidir[3] ve Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ında yer alan Hurufiliğe dair diğer beyitlerle büyük benzerlikler taşımaktadır:

Her kim ki Ādem-zādedür itmezse secde Ādeme
Ṣüretde ādem maʿnīde şeyṭān gider şeyṭān gelür (22)

Ḫāl ü ḫaṭṭı zülfi anuñ cān muṣḥafıdur oḳıdum
Gördüm muḥaḳḳaḳ bī-gümān ol nesḫ ile reyḥān gelür (33)

Ol şems-i cānun yüzine baḳ rūşen on dört ḫaṭṭı gör
Oḳı ki sen ey müşterī hem-çü meh-i tābān gelür (50)

Yukarıdaki hususların dışında; "gelür" redifli gazelde kullanılan dilin Eski Anadolu Türkçesi ve Azerbaycan Lehçesi özelliklerini taşıması, şiirin üslubu, şiirde yer alan söz sanatları gibi hususlar ilgili gazelin Nesîmî'ye aidiyetini kanıtlayıcı nitelikte değildir çünkü bahsi geçen hususların tümü taklit edilebilir niteliktedir.

İncelenen 35 yazmadan yalnızca beşinde "gelür" redifli gazele rastlanması, bulunan gazelin nüsha farklılıklarının ise oldukça fazla olması söz konusu gazelin İmâdüddîn Nesîmî'ye aidiyetini zayıflatan hususlardandır.

Öne sürülen kanıtlar bir bütün olarak düşünülünce "gelür" redifli gazelin İmâdüddîn Nesîmî'ye ait olup olmadığını kesin olarak belirlemek imkânsızdır. O hâlde bu gazelin Nesîmî'ye aidiyetinin şüpheli olduğu anlaşılmaktadır.

"Gelür" redifli gazel şimdiye dek İmâdüddîn Nesîmî'den başka bir şaire atfedilmemiştir. Bu sebeple gazelin kime ait olduğunu tartışmak ve şiirin atfedildiği

şairlerin temel alındığı bir üslup mukayesesi yapmak mümkün olmamıştır. Bu imkânsızlıklar nedeniyle gazelin İmâdüddîn Nesîmî'ye aidiyetinin şüpheli olduğunun ifade edilmesiyle yetinilmek zorunda kalınmıştır.

GAZELİN TAHLİLİ

Gazelin matla beytinde şair beden ve ruh ikiliğini dile getirir. Bedeni bir eve, canı ise bu evde bir iki gün gibi kısa bir süreliğine konuk olan bir misafire benzetir. İkinci beyit, ruhun fani bedene nasıl geldiğini sorarak okuyucuda merak uyandırmayı amaçlar. Bu sorunun cevabı ileriki beyitlerde verilir. Üçüncü beyitten onuncu beyte kadar olan kısım ruhun Hak tarafından toprağa geçmesi ve oradan hiyerarşik bir sırayla yukarıya yükselmesini yani devir düşüncesini anlatır. Hak toprağa nazar etmiş ve böylece ilahi ruh oraya düşmüştür. Ardından cansız madenlerden başlayarak canlı formlarının en alt katmanında yer alan bitkilere geçmiştir. Sırasıyla ağaçlara ve hayvanlara geçen bu ruh nihayet insana ulaşmıştır. Böylece asıl amacını yerine getirmiştir. Ruh, insan aracılığıyla Rahman'ın sureti olarak görünmüş, bir başka deyişle Allah insanda tecelli etmiştir. Allah'ın insanda tecelli etmesi, İmâdüddîn Nesîmî'nin sıkı bir takipçisi olduğu Hurufilik düşüncesinin temel dayanaklarından biridir (Fazlullah Esterabadi, 2012: 110). Nesîmî de bu meseleyi şiirlerinde sıklıkla dile getirir:

Âdemde tecellî kıldı Allâh
Kıl Âdeme secde olma güm-râh (Nesîmî, M. 1/25)

İy yüzün nûr-ı tecellî ma'nî-i îmân budur
Her ki ikrâr eylemez insan degül hayvân budur (Nesîmî, G. 162/1)

Gazelin onuncu beytinde şair, insanın dünyaya hakikat bilgisi ve olgunluk kazanmak için geldiğini ifade eder. On birinci beyitte bu bilginin ledün ilmi vasıtasıyla elde edilebileceğini belirtir:

Bu dünyeye çünkim gelür kesb-i kemāl ü maʿrifet
İtmez olursa dem-be-dem bu dünyeye nādān gelür (11)

Nesîmî'nin ledün ilmi ile bahsettiği şey Hurufilik öğretisinden başkası değildir. Buna dair kanıtlar *Türkçe Divan*'da yer almaktadır:

Fâtiha seb'a'l-mesânî çün yüzünden feth ola
Rûşen ola sana bu 'ilm-i ledün ola savâb (Nesîmî, G. 11/6)

Hurufilik, Arap ve Fars alfabelerinde yer alan harfler vasıtasıyla evreni açıklamaya çalışan bir İslam yorumudur. Bu düşünceye göre Allah ilahi harflerden ibarettir, her şeyi bu harflerle yaratmıştır ve yaratılanların tümü harfler aracılığıyla açıklanabilir. Din, ibadetler, zaman, mekân ve hakikat gibi hususların sırrı harflerdedir. Bu harfler

Allah tarafından insanın yüzüne ilahi hatlar vasıtasıyla nakşedilmiştir. Bir saç, iki kaş ve dört kirpikten oluşan yedi adet ümmî hat, her bir hattın anasır-ı erbaa fikrine göre dört unsurdan meydana gelmesi sebebiyle Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfin karşılığıdır. Yüzü dikey bir biçimde ikiye ayıran istiva hattı geçerse ümmî hatlar sekiz olur ve sekiz ile dört çarpılırsa Fars alfabesindeki harfler açığa çıkar. Böylece her şeyin hakikati, başka bir deyişle Allah, insanın yüzünde tecelli etmiş olur (Fazlullah Esterabadi 2012; Usluer 2009; Gölpınarlı 1989; Ballı 2010). Yukarıdaki beyitte Nesîmî, yedi adet ümmî hatla Fatiha suresinin yedi ayeti arasında bağlantı kurmakta, bu ilişki dolayısıyla Fatiha'nın manasının insan yüzünde açığa çıktığını ifade etmekte ve bu düşüncenin ilm-i ledün olduğunu belirtmektedir.

On ikinci beyitten on beşinci beyte kadar Nesîmî, ilm-i ledünden habersiz olanların bu dünyada cahil olduklarını, onların ancak Deccal'e eşek olabileceklerini hatta vücutlarına hiçlik dense buna şaşılmayacağını anlatır. On altıncı beyitten itibaren ilm-i ledünü yani Hurufiliği öğretmeye koyulur. Şaire göre var olan her şey, dinin güneşi olan Allah'ın birer tecelli mahallidir:

Ẕerrāt-ı ʿālem oldı çün ol şems-i dīniñ maẓharı
Ol muṣḥaf-ı cānānīye eşyā ḳamu tibyān gelür (16)

Var olan şeyler ise âdeta birer *Mushaf* ayetidir. İnsan, tüm ilahi harfleri kendisinde barındırması nedeniyle bir *Mushaf*'tır (Fazlullah Esterabadi 2012: 59). Allah'ın bizzat ilahi harflerden ibaret olduğu ve insanda da bu harflerin tamamıyla mevcut bulunduğu düşünülürse insana secde etmek aslında Allah'a secde etmektir. Bakara suresinin 31. ayetinde Allah'ın meleklere verdiği emrin hakikati budur. Elest bezminde Âdem'e secde etmeyi reddedenler bu nedenle şeytan olmuşlardır. Onlar, bu günah dolayısıyla âleme cansız gelip buradan cansız giderler:

Ḳālu belāda lā diyen şol cān ki adı cin dürür
Ol bī-baṣar bu dünyeden bī-cān gider bī-cān gelür (20)

Hurufilik öğretisi doğrultusunda insanlar, Allah'ın emrine uymalı ve Hz. Âdem'e secde etmelidir (Fazlullah Esterabadi 2012: 37). Aksi takdirde görünüşte insan olsalar da manada şeytan hâline gelirler:

Her kim ki Ādem-zādedür itmezse secde Ādeme
Ṣüretde ādem maʿnīde şeyṭān gider şeyṭān gelür (22)

Nesîmî'ye göre Hz. Âdem'in hakikatinden habersiz olanlar kâfir olur. İsm-i cemâlin mazharı olan yani Hz. Âdem'in/insanın yüzünde Allah'ı müşahede eden kimselerde güzel huy, lütuf, kerem ve ihsan gibi güzel hasletler ortaya çıkar. Allah insanı yoktan yaratmış ve ona türlü güzellikler bahşetmiştir. Diğer varlıkları da insanın vücuduna göre yaratmıştır. Hurufilik düşüncesine göre var olan her şey ilahi

harflerle yaratılmıştır, insanda ise bu harflerin tamamı bulunur. Bu sebeple her şey aslında insanın bir parçasıdır (Fazlullah Esterabadi 2012: 139). Mesela Hak, zambağı insanın kokusundan yaratmıştır. Her şeyde bu hakikati müşahede eden kişi, insanı ve dolayısıyla Allah'ı idrak eder:

Būyından anuñ zanbaḳı ıc̄ād ider gör kim Ḥaḳḳı
Eşyāda bu ʿilmi oḳı kim ṭālibā aʿyān gelür (32)

Otuz üçüncü beyitte şair, insanın ilahi hatları barındıran yüzünü can *Mushaf*'ı olarak vasıflandırır:

Ḫāl ü ḫaṭı zülfi anuñ cān muṣḥafıdur oḫudum
Gördüm muḥaḳḳaḳ bı̄-gümān ol nesḫ ile reyḥān gelür (33)

Otuz beşinci beyitte ise devrin Mehdi'si olarak Fazlullah Esterabadi'den söz edilir çünkü Hurufiliğe göre Esterabadi hem Mehdi hem de Mesih'tir (Ballı 2010: 39):

Ehl-i fenā bulsa fenā iḳlı̄m-i heftin varına
Bil kim ḥaḳıḳat söz budur ol Meḥdı̄-yi devrān gelür (35)

Nesîmî, hakikat için fani olan kimselerin adeta Keykubad ve Dara gibi bir hükümdar olacağını öne sürer. Hakikat yolcuları olan aşk ehli için bu yolda çekilen çileler dahi sanki cennet bahçesidir. Onlar, dini kabuğundan anlayan vaiz ve hatip gibi zahitlere kulak vermezler. Yalnızca vahdete önem verirler. Şaire göre her bir ilmin şüphesiz değeri vardır ancak ilimler içinde en üstünü ilm-i ledündür yani Hurufilik öğretisidir. Bu öğreti, basit bir dervişi sultanlık makamına dek çıkarır:

Her bir ʿulūmun gerçi kim vardur maḳāmı az u çoḫ
ʿİlm-i ledünni oḫıyan dervı̄ş̄ gider sulṭān gelür (42)

İlm-i ledün, kıyısı olmayan bir deniz gibidir. Bu denizin bir damlası dahi kıyısı olmayan denizlere benzer. Salik, iman yolunda mert bir şekilde yürümelidir, aksi hâlde imanını kaybeder. Şirk ehli daima acı çekerken iman ehli, şevket sahibi olarak ömür sürer. İnsan, tıpkı altının saflaştırılması gibi gönlünü temizlemelidir çünkü yakında amelleri tartan terazi ortaya çıkacak ve herkes eylemlerinin karşılığını alacaktır. İnsan henüz hayattayken daima nefis terbiyesi yapmalı, bu konuda tembellik etmemelidir zira hayat geçicidir:

Oḳı ḳitāb-ı nefsüñi dilüñle ʿaynuñ ṣaġ iken
Ḳoma bu güni yarına ṣoñra saña pişmān gelür (48)

Şair, ellinci beyitte yine Hurufilik öğretisine döner ve insanın yüzünde yer alan on dört hatta dikkat çeker. Hurufiliğe göre yüzdeki on dört hattı hesaplamanın çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri, yedi adet ümmî hattı (bir saç, iki kaş, dört kirpik)

bulundukları yedi mahal ile toplamaktır. Bir başka usul ise ümmî hatlarla ebî hatları (iki sakal, iki bıyık, iki burun içi kılı, bir dudak altı sakalı) toplamaktır. Beyitte dolunaydan bahsedildiği dikkate alınırsa şairin on dört hat ile ayın on dördü arasında ilgi kurduğu anlaşılır:

Ol şems-i cānun yüzine baḫ rūşen on dört ḫaṭṭı gör
Oḳı ki sen ey müşterī hem-çü meh-i tābān gelür (50)

Elli birinci beyitte şair, dünyayı bir meyhaneye ve hakikat arzusunu aşka benzetir. Devam eden beyitlerde bu aşk anlayışını derinleştirir. Dünyanın fani olduğunu, değişen dünyada değişmeyen hakikati aramak gerektiğini ifade eder. İnsanın yüzünü Hz. Âdem'e çevirmesi ve onu yüceltmesi gerektiğini hatırlatır. Altmış ikinci ve altmış üçüncü beyitlerde "Fazl-ı Hüdâ" olarak işaret ettiği Fazlullah Esterabadi'yi över. Onun öğretisinin köleyi ganimet sahibi kıldığını söyler:

Ḳıldı gedāyı muġtenem Faż̇l-ı Ḫudānun niʿmeti
Ey dīv-i ḥannās-ı ḥasūd gör kim saña şeḥbān gelür (63)

Şair, günahkâr kullara Allah'ın affediciliğini hatırlatır ve üzülmemelerini öğütler. Altmış yedinci beyitte Allah ve insan arasındaki birliğe dikkat çeker. Allah, insanda tecelli etmiş, ona "Ben senim." demiştir (Fazlullah Esterabadi 2012: 309). Böylece insan tıpkı Allah gibi olmuştur. Bundan daha büyük bir olgunluk yoktur:

Bundan ulu hīç bir kemāl olur mı kim ol ẕū'l-celāl
Eydür ki ben sensen hemīn şeyṭāna olʿışyān gelür (67)

Allah ile insan arasındaki bu yakınlık şeytanın kahrolması için yetmiştir:

Budur sebeb ḳaḥr itmege şeyṭānı ol luṭf ısı kim
Bu cāvidānī niʿmete gör kim nice küfrān gelür (68)

Şair, okuyucularına daima vahdet şarabından içmelerini, salih amel işlemelerini ve ilm-i ledün öğrenmelerini öğütler. Saf olup vahdet denizine dalmalarını, cihanın kavgalarından el çekmelerini tavsiye eder. Nihayet kendisine seslenir, ilahi ruha kulak vermesini çünkü her yerden *Kuran*'ın ses verdiğini bildirir:

Gel ey Nesīmī sāmiʿ ol şol rūḥ-ı ḳudsīden yaña
Gördüñ yaḳīn kim her nefes āvāze-i Ḳur'ān gelür (74)

Gazel genel olarak incelendiğinde şair şiire devir nazariyesiyle başlamış ve ardından Hurufilik öğretisini anlatmaya koyulmuştur. Vahdet anlayışından bahsetmiş, hakikat yolundaki tehlikelere dikkat çekmiş ve yolculuğu tamamlamaları üzere saliklere çeşitli öğütler vermiştir. Dolayısıyla bu gazel bir hakikat öğretisine dairdir ve muhtemelen dervişlerin okuyup ders almaları üzere kaleme alınmıştır. Şair, bikr-i mazmun bulma veya edebî açıdan değerli bir eser vücuda getirme kaygısından

uzak bir hâlde, doğruları söyleme gayreti içinde olmuştur. Böylece şiir didaktik bir nitelik kazanmıştır.

TENKİTLİ METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM

"Gelür" redifli gazelin yer aldığı üç yazma divan nüshası ile iki yazma mecmua dikkatle incelenmiş ve transkripsiyon alfabesine aktarılmıştır. Nesîmî'nin bu gazelinin en doğru hâline ulaşmak amacıyla, nüshalar arasındaki farklı ifadeler arasından en doğrusu metne dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'da kullandığı dil dikkate alınmıştır. Mesela yazma nüshalarda "okıdum" ve "ohudum" kelimeleri arasından Nesîmî'nin kullandığı dile daha uygun olan "ohudum" ifadesi tercih edilmiş, diğer ifade ise dipnotta belirtilmiştir. İfade tercihlerini belirleyen diğer bir husus gazelin veznidir. Vezne uygun olan ifadelerin metne dâhil edilmesi uygun görülmüş, vezni bozanlar ise metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir. Son olarak beyitlerin manasını doğru şekilde ve Nesîmî'nin üslubuna uygun bir biçimde karşılayan ifadelerin tercih edilmesine özen gösterilmiştir. Nüshalardaki eksik beyitler, diğer nüshaların yardımıyla tamamlanmış ve böylece 74 beyitlik gazel oluşturulmuştur. Sonuç olarak gazel en doğru biçimde meydana getirilmeye çalışılmış, tüm farklılıklar dipnotlarla ifade edilmiştir.

TENKİTLİ METİN

1. Bu cism evine ṭālibā seyr iderek çün cān[4] gelür
   Bu evde bāḳī ṣanma kim bir iki gün miḥmān gelür

2. Vardır suʾālim çün saña virgil cevāb ḳalma ṭoña
   Bu rūḥ-ı ḳudsīyi maña[5] digil ki sen ḳandan gelür

3. Ẕāt eyledi ḫāke naẓar ḫākdan[6] ẓuhūr itdi[7] eşer
   Sen bil ki ey sāḳī[8] naẓar nefḫ aluben Ḥaḳdan gelür[9]

4. Çün ḫākden ider sefer[10] maʿden nebāt olur şecer
   Sen bil kim ey ṣāḥib-naẓar[11] k'ol[12] ṭuʿme-i ḥayvān gelür

5. Çün ṭuʿme-i ḥayvān olur o aña cism ü cān olur
   Et ü deri ilik ü ḳan pes ṭuʿme-i insān gelür[13]

6. Çün ṭuʿme-i insān olur ḥayvānı rūḥ u cān bulur[14]
   İnsāna vāṣıl olmaġa bī-dest ü[15] pā perrān gelür

7. Bī-iḫtiyār ü[16] bī-ʿaded gelür gider kim vaṣl ola
   Tā vaṣl olunca ādeme çendān gider çendān gelür[17]

8. Çün Ādeme vāṣıl olur maḳṣūd aña ḥāṣıl olur
   Ol nuṭfeden insān olur[18] lüʾlüʾ gibi ġalṭān gelür

9. Çün[19] nuṭfe-i insān olur insāna cism ü cān olur
   Pes rūḥ-ı insānī olur çün[20] ṣūret-i Raḥmān gelür

10. Ol ʿālem-i ıṭlāḳdan ol şems-i dīn-i Ḫallākdan
Ayrıldığiçün ẕerre-veş bu dünyeye nālān[21] gelür

11. Bu dünyeye[22] çünkim gelür kesb-i kemāl ü maʿrifet[23]
İtmez olursa dem-be-dem bu dünyeye nādān gelür[24]

12. Çün men ledün ʿilmine ol olmadı ʿālim ey faḳīh
Ehl-i naẓar öñünde ol bir[25] cāhil ü nādān gelür[26]

13. Şol cāhil-i[27] müşrik olan ol kāfir-i[28] ebter olan
Deccāla oldur ḫar olan görmez ki ol cānān gelür

14. Çün maʿrifetden ḫālīdir ḫālī şu ḳīl u ḳālidür
Ol her zamān bu ʿarṣada[29] ʿüryān gider ʿüryān gelür

15. Çünkim kitāb-ı nefsine olmadı ḳādir[30] ey ḥakīm
Anıñ vücūdına ʿadem dirsem saña yalan gelür

16. Ẕerrāt-ı ʿālem oldı çün ol şems-i dīniñ maẓharı
Ol muṣḥaf-ı cānānīye eşyā ḳamu tibyān gelür

17. Ol ẕāt-ı pāke[31] māsivā āyāt-ı muṣḥafdur velī
Bu enbiyā vü evliyā bil fi'l-meṣel ʿünvān gelür

18. Ol muṣḥafı bil ism-ile insān-ı kāmildür o kim[32]
Her yerde bilgil kim[33] yaḳīn ol eb-i[34] ins ü cān gelür

19. Çün müşterī mirrīḫ ü şems nevbetlerin ider temām
Zühre ʿUṭāridle ḳamu pes devrle keyvān gelür

20. Ḳālu belāda lā diyen şol cān[35] ki adı cin dürür
Ol bī-baṣar bu dünyeden[36] bī-cān gider bī-cān gelür

21. Ḥaḳ söze inṣāf eylesen āyineñi[37] ṣāf eylesen
Şunlar ki bikr ola[38] yaḳīn ʿavrat gider oġlan gelür[39]

22. Her kim ki Ādem-zādedür itmezse secde Ādeme[40]
Ṣūretde ādem maʿnīde şeyṭān gider şeyṭān gelür[41]

23. Ḫūnī olan pes[42] ü porş zānī vü[43] Lūṭī ḫūk u[44] seg
Sāriḳ olan bī-dest ü[45] pā bir dabbe-i cünbān gelür[46]

24. Şol kim ḫar u esb ü baḳar dürlü vü dürlü ne ise
K'esfelde bulur yolunı[47] bir it yider sekbān gelür[48]

25. Şol kim riyāʾī[49] ṣūfīdür şeyḫ-i vāḥid-zāy[50]-i peser[51]
Bu mertebeyle her biri bir kelbe bir[52] çoban gelür

26. Görmedügin[53] bilmedügin işitmedügin söyleyen
Gözsüz daḫi dilsüz olup gör kim nice ḫüsrān gelür[54]

27. İsm-i celālün maẓharı olan ebed evvel ezel
Īmāndan ayrı çün düşer kim[55] kāfir-i ṭuġyān[56] gelür

28. Şol nā-ḫalef kim Ādeme gördüñ[57] ki[58] olmadı ḫalef
Nā-bāliġ ol oġlan durur andan besī[59] ʿudvān gelür

29. İsm-i cemālün[60] maẕẖarı olan kişide dāʾimā
Ḫulḳ-ı ḥasen luṭf u kerem faẓl ile hem[61] iḥsān gelür

30. Gör kim vücūd-ı Ādemi baʿd-ez-fenā neşʾet virüp[62]
Her biri[63] bir dürlü giyāh olur[64] ḳamu yeksān gelür

31. Maḥbūb ile maḥbūbenüñ laʿl ü lebi[65] dürdür dişi
Sünbül ṣaçı vü ʿārızı gül yāsemen-i nuʿmān gelür[66]

32. Būyından anıñ zanbaḳı[67] īcād ider gör kim Ḥaḳı
Eşyāda bu ʿilmi oḳı kim ṭālibā aʿyān gelür

33. Ḫāl ü ḫaṭı zülfi anuñ cān muṣḥafıdur oḫudum[68]
Gördüm muḥaḳḳaḳ bī-gümān[69] ol nesḫ ile reyḥān gelür

34. Ol cān ki ṣāfī-dil olub geçdi ciḥāndan ey ṣanem
Bi'llāh ki ol her dem-be-dem hem-çün[70] gül-i ḫandān gelür

35. Ehl-i fenā bulsa fenā iḳlīm-i heftin[71] varına
Bil kim ḥaḳīḳat söz budur ol[72] Meḥdī-yi devrān gelür

36. Şol kim fenāda[73] fi'l-fenā boldı odur[74] ṣāḥib-Ḳur'ān
Aña bu ḫalḳdan[75] ekşeri bil fi'l-meşel ʿunvān gelür[76]

37. Bu iḳlīme fānī[77] olan ehl-i sülūkun zümresi
Dārā vü Beḥmen Keyḳubād yā Ḫüsrev-i ḫāḳān gelür

38. Görsen kemālin ṭālibā bu ehl-i ʿışḳun kim yaḳīn
Ḳaḥrı tecellīsi daḫi[78] dostun aña rıżvān gelür

39. Naḳḳāl vāʿiẓ ẕākir ü ḫōş-ḫān ḫāfıẓ hem ḫaṭīb[79]
Zāġ oldı zāġla cenk ider her[80] murġ-ı ḫōş-elḥān gelür[81]

40. Bu keşretün āyātını ol vaḥdete irgürmeyen
Müşrik-i ḫar[82] ol[83] tā ebed bī-ʿaḥd[84] bī-peymān gelür

41. Her ẕerreyi ġayrı gören ol şems-i dīnden ey ḳamer
Bil vaḥdetün iḳlīmine bī-dīn ü bī-īmān[85] gelür

42. Her bir ʿulūmun gerçi kim vardur maḳāmı az u çoḫ[86]
ʿİlm-i ledünni oḫıyan[87] dervīş gider sulṭān gelür

43. Bil bu ʿulūm-ı neşʾetüñ pāyānı yoḫdur[88] ṭālibā
Çün-kim bu baḥrin ḳaṭresi deryā-yı bī-pāyān gelür

44. Tevḥīd-i[89] īmān eḫl[i] hep īmān imiş gör kim yaḳīn
ʿAynü'l-yaḳīn īmāna gel[90] seyf[i] ḳaṭıʿ bir hān[91] gelür

45. Her sālikin kim ayaġı merdāne başmaz bu yola
Īmāndan ol ayrı düşer pür-küfr ü pür-ṭuġyān gelür[92]

46. Īmānıñ ehli dāʾimā şevketdedür bilmez misün
Şirk ehline gör kim sezā mātemgeh[93] ü[94] efġān[95] gelür

47. Zer[96] gibi ḳalbüñ ṣāfī it[97] sen güherin ṣarrāfısun
Ol ʿādiliñ faẕlı ile çün ortaya mīzān gelür

48. Oḳı ḳitāb-ı nefsüñi dilüñle ʿaynuñ ṣaġ iken
Ḳoma bu güni yarına[98] ṣoñra saña pişmān gelür

49. Ehl-i fesāda çün[99] taʿab iderse n'ola faẕl-ı Rab
Ehl-i yemīnüñ bī-meẕāḳ oldıġı ḫōş bir ḫān[100] gelür[101]

50. Ol şems-i cānun[102] yüzine baḫ[103] rūşen on[104] dört ḫaṭṭı gör
Oḳı ki sen ey müşterī hem-çü[105] meh-i tābān gelür

51. Ol[106] gözi ser-ḫōş sāḳīnüñ bir cürʿasın nūş eyleyen
Her demde[107] bu meyḫāneden mest oluben ḫayrān gelür

52. Serden geçüp küllī daḫi[108] gel ey teferrüc ehli kim
Çün-kim bu zülfün sāyesin gördüñ[109] ki bī-imkān gelür[110]

53. Her ne ʿimāret eylesen bil ey müḫendis kim yaḳīn[111]
İder ḫarāb āḫir añı bu dünyeye vīrān gelür[112]

54. Bu reng[113] ü levn būyı[114] ḳo fānī olub gör kim anı[115]
Şems-i revān her ẕerrede bī-reng ü bī-elvān[116] gelür

55. Reng ile bu elvān odur hem cism içinde cān odur[117]
Rūşen bu kim ol şems-i cān her ẕerrede pinḫān gelür

56. Bil kim imām-ı ʿĪsīnün īmān ʿaynıdur o kim[118]
Adı anıñ Faẕl-ı Ḫudā Ḥannān u[119] hem[120] Mennān gelür

57. Cān zülfinüñ çevgānında ṭōp eyle cān u başını[121]
Ol şāha çün oynamaġa iki ciḫān çü kān gelür[122]

58. Geh Ḫātem ü Ādem olur geh ʿĪsī vü[123] Meryem olur[124]
Firʿavn u geh Nemrūd[125] olur geh Mūsī vü ʿİmrān gelür[126]

59. Bilgil ki sen ey keṯḫüdā sulṭān u[127] ger mīr ü gedā
Ol şāh-ı cānun ḫükmine çün bende-i fermān gelür[128]

60. Çün vech-i Ḥaḳdan bī-ḫaber olup ḫavāric[129] zümresi
Dir [130]فاضر بوا فوق العنق çün[131] ol şeh-i merdān gelür

61. Sen Ādemün vecḫine ṭut vecḫin[132] aña eyle sücūd
Sil bu sebelden gözini kim [133]فاسجد vā her ān gelür[134]

62. Ey maʿrifet zerrāʿı gel ṣaç dānenün varın yere
Faẕl-ı Ḫudādan ʿāleme çün raḥmet-i Raḥmān[135] gelür

63. Ḳıldı gedāyı muġtenem Faẕl-ı Ḫudānun niʿmeti
Ey dīv-i ḫannās-ı ḫasūd gör kim saña şeḫbān gelür

64. Bu tevḥīdi iki gören[136] gözsüz ḳulaḳsız aḥvelān
Görsün[137] ki cümle kāʾināt bir maẓḥar-ı Yezdān gelür

65. Ey ʿāṣī vü mücrim[138] günehkārān-ı yārān ġam yime
Çün raḥmetin[139] ʿarż itmege[140] ol ṣāḥib ü ġufrān gelür

66. Maʿṣūḳanuñ ger ʿāṣıḳı ġayrı olursa ʿāṣıḳa
Bil kim kemāline anıñ ey ʿışḳ eri noḳṣān gelür[141]

67. Bundan ulu hīç[142] bir kemāl olur mı kim ol ẕū'l-celāl
Eydür ki ben sensen hemīn ṣeyṭāna ol ʿiṣyān gelür[143]

68. Budur sebeb ḳaḥr itmege ṣeyṭānı ol luṭf ıssı kim
Bu cāvidānī[144] niʿmete gör kim nice küfrān gelür

69. Vaḥdet meyinden sen müdām nūş eyle cāndan[145] fāriġ ol
Gördüñ ki[146] ol sāḳī-i cān ḥūrī-neseb ġılmān gelür

70. Aʿmāl-i ṣāliḥ maʿrifet ʿilm-i ledündür kesb idün
Bī-maʿrifet Ādem hemān aḥmaḳ gider ḥumḳān gelür

71. Dür gibi pāk u ṣāf[147] olup dal vaḥdetün deryāsına
Gerçi ʿadenden bī-nişān dürr ü güher[148] mercān gelür[149]

72. Sen ey ḳamudan[150] fāriġ ol ceng ü cidālden kes dilüñ
Ceng ü cidāli götürür[151] çün ḥüccet ü bürhān gelür

73. Rūḥu'l-ḳudüs kim her nefes virdikçe dem berzaḫ geçer
Ol bī-baṣar aʿmā ṣanur kim bu yüze[152] āsān gelür

74. Gel ey Nesīmī sāmiʿ ol ṣol[153] rūḥ-ı ḳudsīden yaña
Gördüñ yaḳīn kim[154] her nefes āvāze-i[155] Ḳur'ān gelür

SONUÇ

Bu çalışmada üç yazma divan nüshası ile iki yazma mecmuadan hareketle "İmâdüddîn Nesîmî'ye atfedilen "gelür" redifli 74 beyitlik gazel için transkripsiyon alfabesi kullanılarak tenkitli metin hazırlanmıştır. Böylece gazelin en doğru hâli elde edilmeye çalışılmıştır. Gazeli daha önce eksik bir şekilde neşreden Hüseyin Mehemmedzâde ve Xelil Yusifli'nin metinleri ile tenkitli metin mukayese edilerek aradaki farklara dikkat çekilmiştir. İncelenen yazmalardaki gazel metinleri arasında büyük farkların olduğu görülmüş, Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından neşredilen metin ile yazmalar arasında da bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle gazelin Nesîmî'ye ait olup olmadığı meselesi tartışılmış, incelemeler sonucunda eserin Nesîmî'ye aidiyetinin şüpheli olduğu kanaatine varılmıştır. Eserin kime ait olduğu ise kesin bir şekilde ortaya konulamamıştır.

"Gelür" redifli gazel-i mutavvel devir nazariyesinden bahisle başlamakta, Hurufilik öğretisini anlatmakta ve böylece hakikat yolcularına çeşitli öğütler vermeyi amaçlamaktadır. Şair, hakikati ifade etme arzusunu estetik kaygılarının önünde

tutmuş, böylece didaktik bir metin vücuda getirmiştir. Bu tercih, Nesîmî'nin Hüseyin Ayan tarafından neşredilen *Türkçe Divan*'ındaki pek çok şiirle uyuşmaktadır. Bununla beraber söz konusu uyum taklit edilebilir bir nitelik olup şiirin İmâdüddîn Nesîmî'ye aidiyetini gösterecek kesin bir kanıt olmaktan uzaktır.

"Gelür" redifli gazel üslup, konu ve şekilsel özellikler bakımından İmâdüddîn Nesîmî'nin diğer şiirleriyle uyumlu olsa da incelenen 37 yazmanın yalnızca beşinde yer alması, bunlar arasında ise ciddi nüsha farklılıkları bulunması sebebiyle İmâdüddîn Nesîmî'ye ait olup olmadığı kesin bir şekilde belirlenemeyen bir şiirdir. Bununla beraber gazel hem bazı yazmalarda bulunması hem de oldukça uzun bir metin olması dolayısıyla İmâdüddîn Nesîmî'ye dair çalışmalarda dikkate alınması gereken bir eserdir.

KAYNAKÇA

AYAN, H. (2020). *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni.* Ankara: TDK Yayınları.

AYDEMİR, Y. (2002). "Türk Edebiyatında Kaside". *Bilig*, 22: 133-168.

BALLI, H. H. (2010). *Fazlullah Hurûfî ve Hurûfilik.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BİLGİN. A. (2007). "Nesîmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 33). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3-5.

FAZLULLAH ESTERABADİ. (2012). *Câvidân-nâme, Dürr-i Yetîm İsimli Tercümesi* (çev. Derviş Murazâ) (haz. Fatih Usluer). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

FİDAN, G. G. (2020). "Nesîmî ve Ahmet Paşa'nın Yayımlanmış Divanlarında Bulunmayan Bazı Şiirleri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8: 349-356.

GEDİK, N. (2016). *Türk Edebiyatında Manzum Devriyye*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

GÖLPINARLI, A. (1989). *Hurûfilik Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GÖLPINARLI, A. (1997). "Nesîmî". *İslâm Ansiklopedisi* (C. 9). Eskişehir: MEB Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 206-207.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Kasîde-i Devriyye li-Seyyid Nesîmî*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin. No. O.E.880, 38b-40a.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Gelür Redifli Bir Kaside*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmud Efendi. No. 03910-008, 29a-30b.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu. No. 00017-001.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Millet Kütüphanesi. Ali Emiri Manzum. No. AEmnz443.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz A 3486.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Bursa İnebey Kütüphanesi. Genel. No. 5058.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kadızade Mehmed. No. 00395-001.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hekimoğlu Ali Paşa. No. 00639.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu. No. 00046.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu. No. 00029.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu. No: 00011-001.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar. No: 03418.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Halet Efendi Ek. No. 00144.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü. Bölge Yazma Eserler. No: BY00007266/1.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü. Bölge Yazma Eserler. No. BY0000003720.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Mihrişah Sultan. No. 00366.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Ayasofya. No. 03977-002.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Manisa Kütüphanesi. Manisa İl Halk Kütüphanesi. No. 7708.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Bursa İnebey Kütüphanesi. Genel. No: 2275.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. İstanbul Arkeoloji Müzeleri. Arkeoloji Yazmaları. No. 01166-004.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Beyazıt Kütüphanesi. Beyazıt. No. B3353.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu. No. 00060.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Millet Kütüphanesi. Ali Emiri Manzum. No. AEmnz535/2.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar. No. 08925.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Haşim Paşa. No: 00097.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân.* Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmud Efendi. No. 03851.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz A 4244.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz A 3327.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz A 3445.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân.* Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. Mil Yz A 3372/2.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz A 6940.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz FB 186.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. Mil Yz A 8145/3.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz FB 242.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân*. Millî Kütüphane. Millî Kütüphane Yazmalar. No. 06 Mil Yz FB 221.
İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Muğlalı Hoca Mustafa Efendi. No. 00135-002.

İMÂDÜDDÎN NESÎMÎ. *Dîvân-ı Nesîmî*. Millî Kütüphane. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi. No. 06 Hk 108.

KALYON, F. (2015). "Nesîmî'nin, Divanında ve Diğer Kaynaklarda Rastlanmayan Şiirleri". *Turkish Studies*, 10/16: 783-806.

KARAKAŞ, M. (2019). "Seyyid Nesîmî'nin Bilinmeyen Gazelleri". *CUJOSS*, 43/1: 120-144.

KARAKOÇ, K. (2020). "Bir Şiir Mecmuasında Tespit Edilen Nesîmî'nin Bilinmeyen Gazelleri". *Ankara Hacı Bektaş Veli Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2: 43-55.

KÖKSAL, M. F. (2000). "Nesîmî'nin Bilinmeyen Tuyuğları". *International Journal of Turkish Studies, Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı*, 2/24: 138-208.

KÖKSAL, M. F. (2009). "Seyyid Nesîmî'nin Yayımlanmamış Şiirleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 50: 77-135.

MÜMTAZ, S. (1926). *Azerbaycan Edebiyatı: Seyyid İmâdeddîn Nesîmî*. Bakü: Komünist Neşriyatı.

ÖZDEMİR, M. (2020). "Seyyid Nesîmî Dîvânı'nın Kayda Değer Bir Nüshası ve Şairin Neşredilmemiş Türkçe Şiirleri." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24/24: 439-504.

PAŞAYEV, G. (2019). *Seyyid İmadeddin Nesîmî Ebulfazl, Irak Divanı*. İstanbul: Zengin Yayıncılık.

PENÂHÎ. (2019). "Şehriyârnâme". *Hurûfî Şiirler III* (haz. Fatih Usluer). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 193-230.

SADIK, H. M. (1387). *Dîvân-ı Eş'âr-ı Türkî Seyyid İmâdeddîn Nesîmî Tebrîzî*. Tebriz: İntişârât-ı Ahter.

TUĞLUK, İ. H. (2019). "Hurûfî Mecmualarında Nesîmî". *Nesîmî Kitabı* (ed. Alim Yıldız ve Yusuf Yıldırım). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 83-104.

TURAN, S. (2007). "Aşkın Terennümü: Klasik Türk Edebiyatında Gazel". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/10: 155-196.

USLUER, F. (2009). *Hurufilik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

USLUER, F. (2013). "Nesîmî, Şeyh İmâdüddîn Seyyid Nesîmî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nesimi-seyh-imaduddin-seyyid-nesimi (07.12.2024).

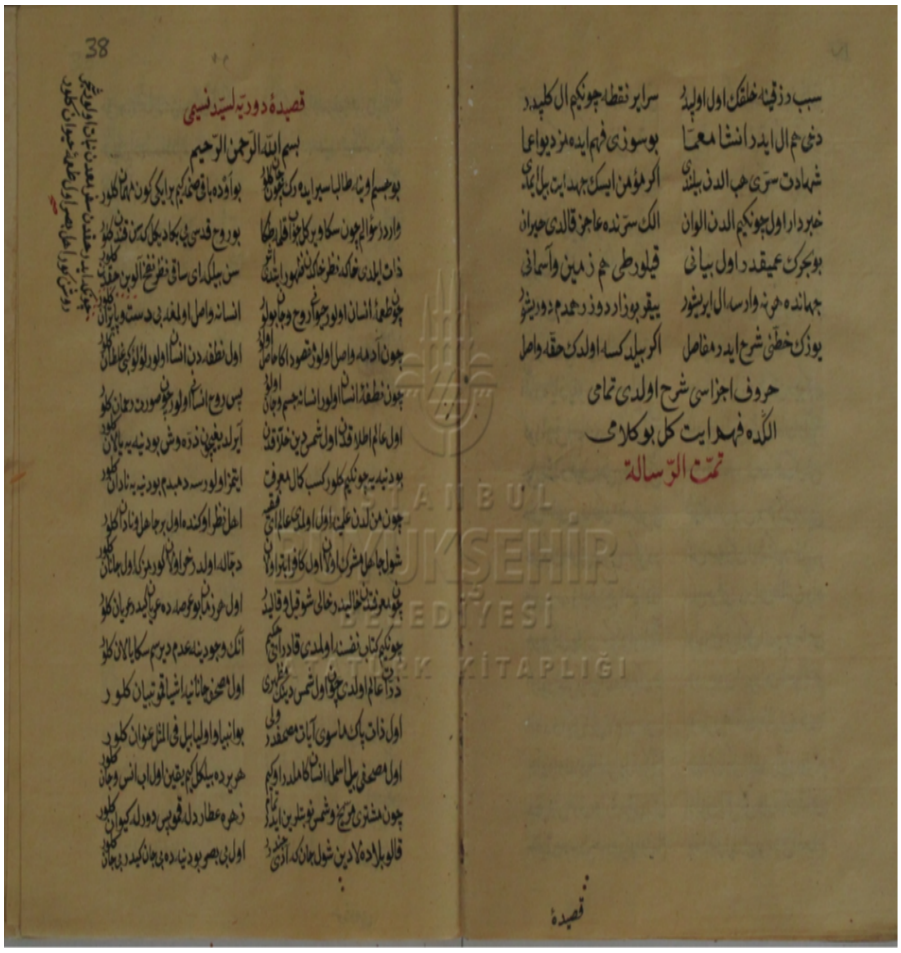
UZUN, M. İ. (1994). "Devriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 9). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 251-253.

YILDIZ, A. (2019). "Nesîmî'ye Ait Olduğu Düşünülen Bazı Gazeller". *Nesîmî Kitabı* (ed. Alim Yıldız ve Yusuf Yıldırım). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 77-82.

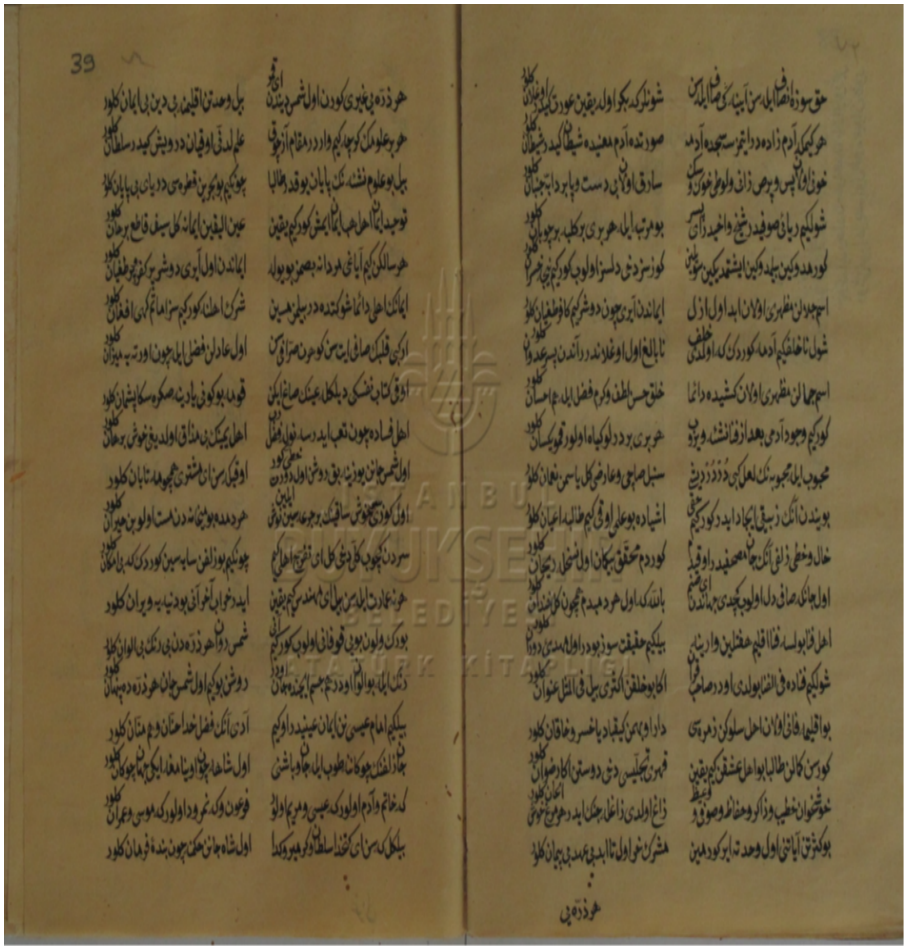
YUSİFLİ, X. (2005). *İmadəddin Nəsimi, Seçilmiş Əsərləri*. Bakü: Altun Kitab Yayınları.

ZÜLFE, Ö. (2005). "Seyyid Nesîmî'nin Tuyuğlarına Ek". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2/4: 121-135.

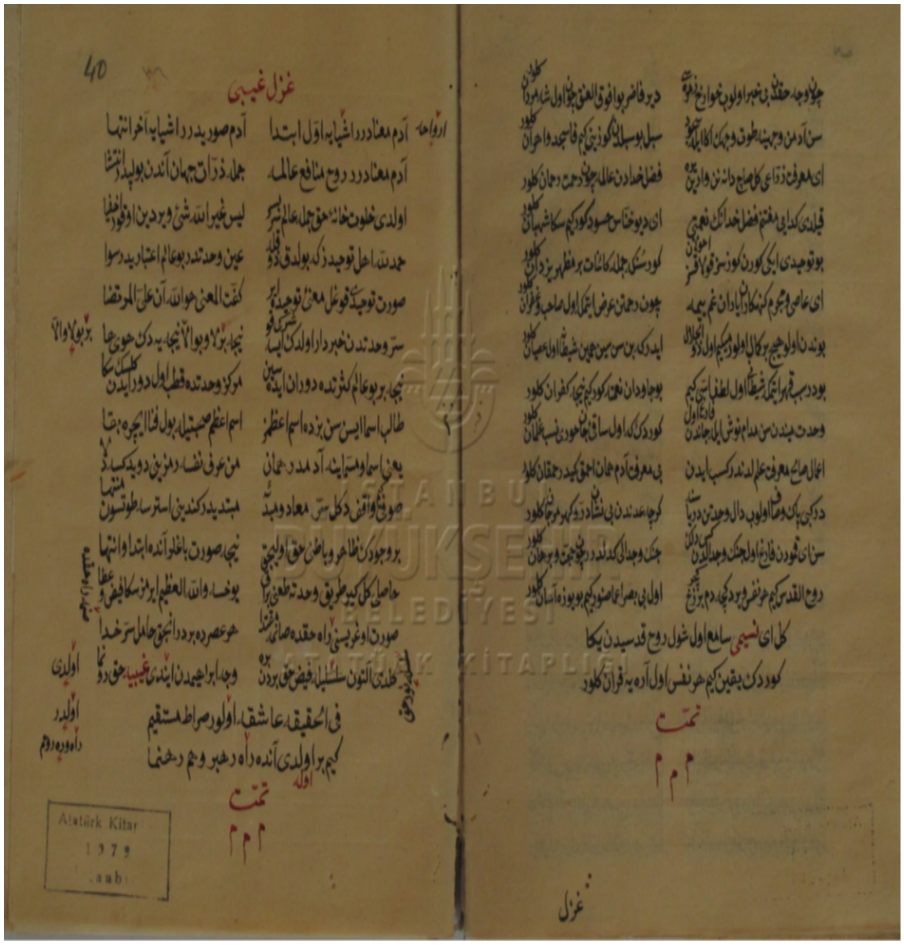
EK: A RUMUZLU YAZMA MECMUADA BULUNAN GAZEL

Fotoğraf 1: A mecmuasının 38 numaralı varağı.

Fotoğraf 2: A mecmuasının 39 numaralı varağı.

Fotoğraf 3: A mecmuasının 40 numaralı varağı.

AÇIKLAMALAR

[1] Araştırma evrenini ortaya koymak ve yapılan çalışmayı daha somut hâle getirmek için, incelenen 36 eserin tamamı kaynakçada belirtilmiştir.

[2] Yalnızca yazma nüshaların tümünden farklılık gösteren beyitler metne dâhil edilmiştir.

[3] Bu beyitlerin Hurufilik ile ilgisi "Gazelin Tahlili" adlı alt başlıkta açıklanacaktır.

[4] cān: cevlān, D.

[5] maña: bana, A, B, D, E.

[6] ḫākdan: yerden, B.

[7] itdi: oldı, C.

[8] Sen bil ki ey sāḳī: Rūşen görür aṣl-ı, B.

[9] Sen bil ki ey sāḳī naẓar nefḥ aluben Ḥaḳdan gelür: Rūşen görür ehl-i naẓar nefḥ oluben Ḥaḳdan gelür, C.
[10] Çün ḫākden ider sefer: Çünki ider Ḥaḳdan sefer, A, D, E.
[11] kim ey ṣāḥib-naẓar: gör ey ehl-i baṣar, D.
[12] Sen bil kim ey ṣāḥib-naẓar k'ol: Rūşen gör ehl-i baṣar ol, A, E.
[13] Bu beyit yalnızca B ve C nüshalarında yer almaktadır.
[14] ḥayvānı rūḥ u cān bulur: ol rūḥ-ı ḥayvān cān olur, B, C.
[15] ü: -ü, C.
[16] ü: -ü, A, C, D, E.
[17] Beyit A ve E nüshalarında yoktur.
[18] Ol nuṭfeden insān olur: Ol nuṭfeden insān olub, C; Pes nuṭfe-i insān olub, B.
[19] Çün: Ol, C.
[20] olur çün: olub ol, B, C.
[21] nālān: yalan, A, E.
[22] dünyeye: ʿāleme, B, C.
[23] kesb-i kemāl ü maʿrifet: kesb-i kemāl-i maʿrifet, A, C, D, E.
[24] bu dünyeye nādān gelür: nādān gider nādān gelür, B, C.
[25] bir: -D.
[26] cāhil ü nādān gelür: cāḥil-i ḥırmān gelür, B; cānver cīrān gelür, C.
[27] cāhil-i: cāhil ü, C.
[28] kāfir-i: kāfir ü, C.
[29] ʿarşada: ʿarşadan, D.
[30] ḳādir: ʿālim, B.
[31] pāke: pāk-i, A, C, D, E.
[32] o kim: kim ol, B, C.
[33] bilgil kim: bildigim, B, C.
[34] eb-i: Rabb-i, B.
[35] şol cān: cānıñ, C.
[36] dünyeden: dünyadan, C; dünyede, A, E.
[37] āyineñi: āyine, D.
[38] ola: oldı, B, C.
[39] Beyit E nüshasında yoktur.
[40] secde ādeme: insāna sücūd, B, C.
[41] Beyit E nüshasında yoktur.
[42] pes: pīş, B, C.
[43] vü: -C.
[44] u: -D.
[45] ü: -C.
[46] Beyit E nüshasında yoktur.
[47] K'esfelde bulur yolını: Kim süflīde bulunanı, B, C.
[48] Bu beyit B ve C nüshaları ile D nüshasının derkenarında bulunmaktadır.
[49] riyāʾī: mürāyī, B.
[50] vāḥid-zāy: vāḥid-rāy, D.
[51] Şol kim riyāʾī şūfīdür şeyḫ-i vāḥid-zāy-i peser: Şol kim riyālu şūfīdür ya şeyḫ ü ḳāḍī ey peser, C; Şol kim riyāʾī şūfīdür ya şeyḫ ü ḳāḍī ey peser, B.
[52] kelbe bir: kelleye, B; küllīye, C.
[53] Görmedügin: Görmedügini, B.
[54] Gözsüz daḥi dilsüz olub gör kim nice ḫüsrān gelür: Körü körü dilsūz olub gör nice kim ḫüsrān gelür, B. Beyit C nüshasında yoktur.
[55] düşer kim: ol kim, B.
[56] kāfir-i ṭuġyān: kāfir ü ṭuġyān, C.
[57] gördüñ: görüñ, C.
[58] ki: kim, B, D.
[59] besī: peser-i, A, C, D, E.

[60] cemālün: celālün, D.
[61] faẓl ile hem: hem faẓl ile, B.
[62] neşʾet virüp: inşā idüp, B.
[63] biri: ʿuẕv, B, C.
[64] olur: olup, B, C.
[65] laʿl ü lebi: laʿl gibi, A, C, D, E.
[66] Sünbül şaçı vü ʿārıżı gül yāsemen-i nuʿmān gelür: Sünbül şaçı gül ʿārıżı ya lāle-i nuʿmān gelür, B, C.
[67] D nüshasında bu kelimede bulunan nun (ن) harfi yerine ye (ى) harfi yazılmıştır.
[68] oḫudum: oḳıdum, A, B, D, E.
[69] bī-gümān: bī-gubār, B, C.
[70] hem-çün: içün, C.
[71] heftin: heftleyin, A, E; heftim, C.
[72] ol: kim, B.
[73] fenāda: fenādan, B, C.
[74] odur: şeh-i, B.
[75] ḫalḳdan: ḫalḳıñ, D, E; ḫalḳ-ı, B, C.
[76] Aña bu ḫalḳdan ekşeri bil fi'l-meşel ʿunvān gelür: Aña bu ḫalḳ-ı enṣār kim aʿyān gider aʿyān gelür, B, C.
[77] Bu iḳlīme fānī:ʿĀlemde bil fānī, B; İḳlīmde bil fānī, C.
[78] Ḳaḥrı tecellīsi daḥi: Ḳaḥr u cefā vü miḥneti, B.
[79] Naḳḳāl vāʿiẓ zākir ü ḫōş-ḫān ḫāfıẓ hem ḥaṭīb: Ḫōş-ḫʷān-ı ḥaṭīb ü zākir ü ḥuffāẓ u ṣūfī vü vaʿīẓ, A, D, E; Ḫōş-ḫʷān-ı ḥaṭīb ü zākir ü ḥuffāẓ u vaʿiż u hem naḳḳāl, C.
[80] Zāġ oldı zāġla cenk ider her: Zāġ u zaġan cenk oluben bir, B.
[81] Zāġ oldı zāġla cenk ider her[81] murġ-ı ḫōş-elḥān gelür: Zāġ oldı bir zāġla cenk idüb her murġa ḫōş-elḥān gelür, C.
[82] Müşrik-i ḫar: Müşrikdür, B, C, D.
[83] bī-ʿaḥd: ol kim, B.
[84] bī-īmān: bī-ʿaḥd ü, B.
[85] bī-dīn ü bī-īmān: bī-dīn bī-īmān, A, D, E.
[86] Her bir ʿulūmun gerçi kim vardur maḳāmı az u çoḫ: Her bir ʿulūmun gerçi kim vardur maḳāli az çoḳ, A; Ḥer bir ʿulūmıñ az u çoḳ vardur maḳāli gerçi kim, B; Her bir ʿulūmun gerçi kim vardur maḳāmı az u çoḳ, D.
[87] oḫıyan: oḳıyan, A, B, D, E.
[88] pāyānı yoḫdur: pāyānı yoḳdur, B; pāyān yoḳdur, A, D, E.
[89] Tevḥīd ü: Tevḥīd-i, A, C, D, E.
[90] gel: dek, B, C.
[91] bir hān: bürrān, B, C.
[92] Īmāndan ol ayrı düşer pür-küfr ü pür-ṭuġyān gelür: Īmāndan ayru düşer ol kim kāfir ü şeyṭān gelür, B, C.
[93] mātemgeh: mātemgeḥ, A; matemle, B; mātemgeh-i, D; mātemgeḥ-i, E.
[94] ü: ḥüzn, B.
[95] mātemgeḥ ü efġān: mātem geḥī efġān, A, D, E; mātemle ḥüzn efġān, B.
[96] Zer: Er, A.
[97] ṣāfī it: ṣāf ḳıl, B.
[98] bu güni yarına: bugün yarın güne, B, C.
[99] çün: ger, B.
[100] ḫān: hān, A, D, E.
[101] Ehl-i yemīnüñ bī-meẕāḳ oldıġı ḫōş bir hān gelür: Eḥli yemīn aḳ yüzlidür Ḥaḳdan aña burḥān gelür, B; Ehl-i yemīn aḳ oldı ḫoş Ḥaḳdan aña burḥān gelür, C.
[102] cānun: dīnüñ, B, C.
[103] baḫ: baḳ, A, B, D, E.
[104] on: ol, A.
[105] Oḳı ki sen ey müşterī hem-çü: Oḫı ki saña müşterī hem-çün, B, C.
[106] Ol: Şol, B, C.
[107] Her demde: Her dem o, B, C.
[108] Serden geçüb küllī daḥi: Sen bu serādan geç daḥi, B, C.
[109] gördün: gördüm, C.

[110] Çün-kim bu zülfün sāyesin Gerden ki bī-imkān gelür: İder ḫarāb oldum anı bu dünyeye vīrān gelür, B.
[111] bil ey müḥendis kim yaḳīn: sende anı sensen revān, B.
[112] İder ḫarāb āḫir añı bu dünyeye vīrān gelür: Çün-kim bu zülfün sāyesin gördüm ki bī-imkān gelür, B. Bu beyit C nüshasında yoktur.
[113] A nüshasında bu kelimenin nun (ن) harfi yazılmamıştır.
[114] Bu reng ü levn būyı: Bu reng ü bu elvānı, B; Bu levn ü reng ü būyı, C.
[115] anı: Ḥaḳḳı, C.
[116] ẕerrede bī-reng ü bī-elvān: ẕerreden bī-reng bī-elvān, A, D, E.
[117] Reng ile bu elvān odur hem cism içinde cān odur: Zīrā ki bu elvān odur bu cism içinde cān odur, B.
[118] Bil kim imām-ı ʿĪsīnün īmān ʿaynıdur o kim: Bil kim imām-ı ġaybī īmān-ı ġaybīdür kim ol, B, C.
[119] u: -u, D.
[120] hem: yā, B, C.
[121] Cān zülfinüñ çevgānında ṭōb eyle cān u başını: Çevgānına cān zülfinün ṭob eyle baş u cānıñı, B, C.
[122] Ol şāha çün oynamaġa iki ciḥān çü kān gelür: Çün ol şehe oynamaġa iki ciḥān meydān gelür, B, C. Beyit D nüshasında yoktur.
[123] vü: -vü, E.
[124] Geh Ḫātem ü Ādem olur geh ʿĪsī vü Meryem olur: Gāh Ādem ü Ḫatem olur gāh ʿĪsī-i Meryem olur, B, C.
[125] Firʿavn u geh Nemrūd: Gāh Nemrūd Firʿavn, C.
[126] Firʿavn u geh Nemrūd olur geh Mūsī vü ʿİmrān gelür: Geh Dāvud-ı şāḥib-i Zebūr geh Mūsī vü ʿİmrān gelür, B. Beyit D nüshasında yoktur.
[127] u: eger, B; -u, C.
[128] Beyit D nüshasında yoktur.
[129] A nüshasında bu kelimenin cim (ج) harfi yanlışlıkla hı (خ) olarak yazılmıştır.
[130] Arapça ifade Enfal suresinden iktibas edilmiş olup ilgili ayetin meali şudur: "O sırada rabbin meleklere şunu vahyediyordu: Şüphesiz ben sizinle beraberim, iman edenlerin sebatlarını pekiştirin. Ben inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım, artık boyunlarının üzerinden vurun, onların bütün parmaklarına vurun." (Enfal, 8/12)
[131] çün: pes, B.
[132] vecḥin: yüzün, B.
[133] Bu Arapça söz İnsan suresinde geçmekte olup söz konusu ayetin meali şöyledir: "Gecenin bir kısmında O'na secde et ve uzun gece boyunca O'nu tesbih et." (İnsan, 76/26)
[134] Sil bu sebelden gözini kim فاسجد vā her ān gelür: Sil bu sebelden gözüni kim ʿāḳıbet peşimān gelür, B; Sil bu sebelden gözüni kim bī-ʿaded peşimān gelür, C.
[135] raḥmet-i Raḥmān: raḥmet-i bārān, B, C.
[136] Bu tevḥīdi iki gören: Tevḥīdi iki görinür, B, C.
[137] Görsün: Bilsün, B, C.
[138] ʿāṣī vü mücrim: ʿāṣī-i mücrim, C.
[139] raḥmetin: raḥmeti, C.
[140] raḥmetin ʿarż itmege: raḥmeti bezl itmege, B.
[141] Bu beyit yalnızca B ve C nüshalarında vardır.
[142] Bundan ulu hīç: Bundan ilerü, B, C.
[143] Eydür ki ben sensen hemīn şeyṭāna ol ʿiṣyān gelür: Eydür ki sensen raḥmeti şeyṭāna hem ʿiṣyān gelür, B, C.
[144] cāvidānī: cāvidān, A, D. E nüshasında bu kelimenin dal (د) harfi yazılmamıştır.
[145] cāndan: cānā, B, C.
[146] ki: kim, B, C.
[147] Dür gibi pāk u ṣāf: Gel dürr-i pāk-i ṣāf, B, C.
[148] güher: güḥer, A, B, E.
[149] Gerçi ʿadenden bī-nişān dürr ü güḥer mercān gelür: Gör kim ʿadenden bī-şümār dürr-i güher ü mercān gelür, B; Gör kim ʿadenden bī-şümār dürr-i güher ü mercān gelür, C.
[150] ḳamudan: muvaḥḥid, B, C.
[151] götürür: gideldür, A; giderür, B, C.
[152] yüze: sözi, B, C.
[153] şol: sen, B, C.
[154] kim: çün, C.

[155] āvāze-i: ol āreye, A, D, E.

SORUMLU YAZAR
CORRESPONDİNG AUTHOR
ARŞ. GÖR. DR. MURAT ASLAN
murataslan@yyu.edu.tr

ETİK KURUL İZNİ
ETHİCS COMMİTTEE APPROVAL
ÇALIŞMADA HERHANGİ BİR ETİK KURUL İZNİNE GEREK YOKTUR.
THERE İS NO NEED FOR ANY ETHİCAL COMMİTTEE APPROVAL FOR THE STUDY.

DESTEKLEYEN KURUM/KURULUŞLAR
SUPPORTİNG-SPONSOR INSTİTUTİONS OR ORGANİZATİONS
HERHANGİ BİR KURUM/KURULUŞTAN DESTEK ALINMAMIŞTIR.
NO SUPPORT WAS RECEİVED FROM ANY İNSTİTUTİON/ORGANİZATİON.

KATKI ORANI
AUTHOR CONTRİBUTİON PERCENTAGE
TEK YAZAR % 100
SOLE AUTHOR

ÇIKAR ÇATIŞMASI
CONFLİCT OF INTEREST
HERHANGİ BİR ÇIKAR ÇATIŞMASI BULUNMAMAKTADIR.
THERE IS NO CONFLICT OF INTEREST.

DEĞERLENDİRME
ASSESSMENT
İKİ DIŞ HAKEM / ÇİFT TARAFLI KÖRLEME
TWO EXTERNAL REFEREES / DOUBLE BLİND

BENZERLİK TARAMASI
SİMİLARİTY SCREENİNG
DERGİPARK, İNTİHAL.NET ÜZERİNDEN YAPILMIŞTIR.
THE SCREENİNG WAS DONE THROUGH DERGİPARK, İNTİHAL.NET.

TELİF HAKKI VE LİSANS
COPYRİGHT AND LİCENSE
YAZARLAR DERGİDE YAYINLANAN ÇALIŞMALARININ TELİF HAKKINA SAHİPTİRLER VE ÇALIŞMALARI CC BY-NC 4.0 LİSANSI ALTINDA YAYIMLANMAKTADIR.
THE AUTHORS OWN THE COPYRİGHT OF THEİR WORK PUBLİSHED İN THE JOURNAL AND THEİR WORK İS PUBLİSHED UNDER THE CC BY-NC 4.0 LİCENSE.

YAPAY ZEKÂ KULLANIMI
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
ÇALIŞMADA YAPAY ZEKÂ KULLANILMAMIŞTIR.
ARTİFİCİAL İNTELLİGENCE WAS NOT USED İN THE STUDY.